

APLANKO VAIDMUO RENGIANČIŲ NEFORMALIOJO IR SAVAIMINIO MOKYMOSI PASIEKIMAMS VERTINTI UNIVERSITETINĖSE STUDIJOSE: ATVEJO STUDIJA

Nijolė Burkšaitienė

Mykolo Romerio universitetas, Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

El. paštas burksa@gmail.com

Nagrinėjama neformaliojo ir savaiminio mokymosi universitetinėse studijose vertinimo ir pripažinimo problema – aptariami neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimo ir pripažinimo universitetuose diskusiniai klausimai; pateikiami eksperimentinių kursų, skirtų neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimams aprašyti aplanko metodu, naudingumo tyrimo rezultatai.

Reikšminiai žodžiai: neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimai, neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimas ir pripažinimas, aplanko metodas.

DOI: 10.3846/1822-430X.2008.16.2.20–30

Įvadas

Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų (terminas *mokymosi pasiekimai* vartojamas remiantis Laužackas *et al.* 2005: 34–35) vertinimas ir pripažinimas universitetiniu lygiu vis dažniau tampa diskusijų objektu Lietuvos universitetų akademinėse bendruomenėse. Akademinių kreditų suteikimas už mokymąsi už universitetų ribų vertinamas kaip naujas ir sudėtingas iššūkis, kurio išskirtinumą lemia keletas priežasčių. Pirma, universitetams, svarstantiems galimybę vertinti ir pripažinti neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimus, atsiranda būtinybė priimti fundamentalų sprendimą – pripažinti, jog bet kokioje aplinkoje vykusio mokymosi pasiekimai gali būti pripažinti lygiaverčiai tradiciniu būdu studijuojančiųjų akademiniams pasiekimams.

Antra, toks sprendimas iškelia keletą diskusinių klausimų, iš kurių svarbiausias – kaip pripažinti neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimus nemenkinant universitetinių studijų

kokybės, t. y. kaip užtikrinti, kad būtų pripažinti tik tokio lygio mokymosi pasiekimai, kurie iš tikrųjų atitinka akademinio lygio pasiekimus?

Trečia, sprendimas įdiegti neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimo procedūrą iš universitetų reikalauja didelių sąnaudų: 1) institucijos plėtros sąnaudų – institucijos padaliniui, atsakingam už procedūros įdiegimą, įsteigti; 2) darbo ir laiko sąnaudų, skirtų įvairiems sprendimams, susijusiems su studijų programų ir modulių, už kuriuos universitetas suteiks suaugusiems galimybę gauti akademinių kreditų, priimti universitete ir informacijos apie šiuos sprendimus prieinamumui viešoje erdvėje užtikrinti; 3) žmonių išteklių sąnaudų, skirtų ekspertams vertintiems parengti, mentoriams ir konsultantams mokyti ir kitiems parengiamiesiems darbams; 4) finansinių sąnaudų, skirtų individualiai paramai suaugusiems, turintiems neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų, suteikti.

Kita vertus, būtina akcentuoti neabejotinai reikšmingus tokio universitetų apsisprendimo privalumus, ypač tai, jog neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimas ir pripažinimas įtvirtina ne deklaratyvaus pobūdžio, bet realų universiteto atvirumą naujo tipo besimokančiajam. Universitetų apsisprendimas įdiegti neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimo ir pripažinimo procedūrą rodo, kad siekinys, Europos Sąjungos ir Lietuvos švietimo politikos dokumentuose įvardijamas kaip *universitetinės erdvės plėtra*, įgyja naują prasmę, t. y. suaugusiems suteikiama nauja galimybė įgyti universitetinį išsilavinimą ir kartu iš tiesų atsižvelgiama į konkretų asmenį, dėl pačių įvairiausių priežasčių neįgijusį universitetinio išsilavinimo, visuomenė praturtinama suaugusiųjų mokymosi pasiekimais, kartu pripažįstant kiekvieno žmogaus pastangas mokytis visą gyvenimą.

Kadangi pasaulio ir Europos šalių universitetuose neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimas ir pripažinimas jau atliekamas 10–30 metų, ši problema sulaukė nemažai tyrėjų dėmesio (Tummons 2007; Kvale 2007; Boud 2007; Peters 2005; Gallacher, Feutre 2003; Nyatanga *et al.* 1998; Evans 1992; Edwards, Knight 1995 ir kt.). Lietuvoje ši mokslinė problema yra dar palyginti nauja, tačiau pastaruoju metu ji tampa aktuali ir sulaukia vis daugiau mokslininkų dėmesio (Laužackas *et al.* 2005; Teresevičienė *et al.* 2003a; Teresevičienė *et al.* 2003b; Tamošiūnas *et al.* 2005; Šliogerienė 2007; Burkšaitienė 2007).

Šiuo metu Mykolo Romerio universitete vykdomas Europos socialinio fondo remiamas projektas BPD 2004-ESF-2.4.0-03-05/0086 „Neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimas ir pripažinimas universitetinėse studijose“. Vienas iš šio projekto tikslų – sukurti ir išbandyti neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimo procedūrai skirtą mokymosi pasiekimų aprašymo metodą – aplanką. Autorės žiniomis, Lietuvoje šiuo metu dar nėra atlikti empiriniai tyrimai, skirti suaugusiųjų neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimams

aprašyti naudojant aplanko metodą rengiantis jų vertinimo procedūrai universitete.

Tyrimo objektas – neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimas ir pripažinimas universitetinėse studijose.

Tyrimo tikslas – išbandyti neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų aplanką aprašant turimus mokymosi pasiekimus siekiant akademinių kreditų universitete.

Tyrimo tikslui pasiekti buvo suformuluoti tyrimo uždaviniai: 1) sukurti neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimams vertinti skirtą aplanką ir 2) išanalizuoti eksperimentinių kursų suaugusiųjų neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimams aprašyti aplanko metodu naudingumą.

Tyrimo metodai – (1) mokslinės literatūros analizė, (2) apklausa raštu, atlikta naudojant specialiai tyrimui pateiktus klausimus (autorės N. Burkšaitienė ir J. Šliogerienė); (3) turinio (content) analizė.

Šio straipsnio tikslas – pateikti neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų aplanką ir pristatyti empirinio tyrimo aplanko eksperimentinių kursų naudingumo analizei nustatyti rezultatus.

Formaliojo, neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimas universitetinėse studijose

Mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad egzistuoja keletas universitetinėse studijose atliekamo vertinimo apibrėžimų. Remiantis JAV aukštojo mokslo asociacijos (*angl.* American Association for Higher Education, AAHE) pateiktu apibrėžimu (9 Principles... 1996), vertinimas – nenutrūkstamas procesas, kurio pagrindinis tikslas – *suprasti studentų mokymąsi ir jį gerinti*; kaip procesas vertinimas apima tinkamų kriterijų ir aukštų mokymosi standartų nustatymą; nuolatinių įrodymų apie atitikimą to, ko iš besimokančiojo tikimasi, ir to, kas pasiekta, rinkimą, analizavimą ir interpretavimą; informacijos apie tokios analizės rezultatus naudojimą dokumen-

tuojant, aiškinant ir tobulinant besimokančiųjų pasiekimus. Šios institucijos pateiktame vertinimo apibrėžime taip pat nurodoma, kad toks vertinimas prisideda prie bendros akademinės kultūros, orientuotos į studijų kokybės užtikrinimą ir tobulinimą, sukūrimo aukštojo mokslo institucijose (Angello 1995).

Įdomu pabrėžti, kad JAV universitetai turi savo institucinius vertinimo apibrėžimus, kuriuose akcentuojami du vertinimo proceso aspektai – *institucinis ir personalinis*, t. y. vertinimas apibrėžiamas kaip procesas, kurio metu vykstantis studentų akademinį pasiekimų vertinimas suprantamas ir kaip institucijos tam tikros veiklos tobulinimo procesas; asmeninis aspektas pabrėžia vertinimo, kaip proceso, nukeipto į studentų mokymosi tobulinimą, svarbą – pagrindiniu vertinimo tikslu laikomas siekimas lengvinti studentų mokymąsi ir tobulėjimą, suteikti kuo daugiau žinių ir taip prisidėti prie bendruomenės (visuomenės) raidos.

Didžiosios Britanijos mokslininkų L. Elton ir B. Johnston studijoje *Vertinimas universitetuose: kritinė mokslinių tyrimų apžvalga* (2002) pabrėžiama, jog esminis dalykas vertinimo procese – užtikrinti, kad vertinimas būtų tiesiogiai susijęs su studijų dalyko mokymosi tikslais, t. y. kad būtų vertinama tai, kas yra numatyta (Elton, Johnston 2002: 4).

Lietuvos mokslininkų R. Laužacko, *et. al.* (2005: 63) pateiktame mokymo ir mokymosi vertinimo apibrėžime akcentuojama, kad vertinimas yra nuolatinis tam tikros informacijos apie besimokančiojo mokymosi rezultatus, kaip tam tikro jų intelektualio pajėgumo, pokyčius arba (ir) apie mokymo metodų, priemonių arba programų efektyvumą kaupimas; besimokančiųjų pasiekimų vertinimas apibūdinamas kaip procesas, kurio metu renkama, gaunama ir vertinama informacija apie asmens mokymąsi, pasiekimus, įgytas kompetencijas.

Galima teigti, jog egzistuojantys vertinimo apibrėžimai atspindi skirtingus požiūrius į vertinimą, kai akcentuojami skirtingi vertinimo tikslai; kita vertus, vertinimo apibrėžimų skir-

tumai papildo vienas kitą ir kuria daugiaplanę mokymosi pasiekimų vertinimo sampratą.

Neformaliojo ir savaiminio mokymosi metu įgytų pasiekimų – žinių, įgūdžių bei mokėjimų – vertinimas, pripažinimas ir sertifikavimas yra sistema, patvirtinanti, kad buvo mokomasi; naudojant šią sistemą neakademinėje aplinkoje įgytos žinios tampa „perkeliamos“. Nepripažįstant tokio pobūdžio mokymosi metu įgytų žinių, įgūdžių ir mokėjimų, iškyla pavojus, kad mokymosi visą gyvenimą aplinkoje įgyti pasiekimai galios tik toje aplinkoje, kurioje jie buvo įgyti (Knapper *et al.* 2000: 83).

Taigi iškyla esminis klausimas – koks *optimalus neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų pagrindimo metodas* naudotinas vertinant tokio mokymosi pasiekimus universitetinėse studijose? Atlikta mokslinės literatūros ir universitetų patirties analizė leidžia teigti, jog užsienio šalių universitetuose tokiu metodu įvardijamas aplanko metodas, dažniausiai naudojamas kandidato mokymosi pasiekimams, įgytiems įvairioje mokymosi aplinkoje, identifikuoti, aprašyti ir jų svarumui pagrįsti. Kitaip tariant, kandidato parengtas aplankas, įteiktas universiteto padaliniiui, atsakingam už neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimą, tampa vienas iš pagrindinių dokumentų, pagrindžiančių įrodymų apie kandidato turimų mokymosi pasiekimų lygio atitikimą tradiciniais būdais studijuojančiųjų pasiekimais.

Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų aplankas

Atlikta prieinamos mokslinės literatūros, skirtos aplanko kaip mokymo-mokymosi ir vertinimo metodui, analizė leidžia teigti, jog įvairiais švietimo sistemos lygiais egzistuoja didelė naudojamų aplankų įvairovė. Remiantis K. Smith ir H. Tillema (2003: 627), aplankus galima klasifikuoti į pagrindinius 4 tipus: 1) *dosjė – pasiekimų aprašymas*, naudojamas norint kandidatą atrinkti ar paaukštinti; 2) *pasirengimo aplankas* – privalomas „mokymosi pastangų“

rinkinys, rodantis besimokančiojo profesines žinias, įgūdžius ar kompetencijas, įgytas per tikrą kursą; galimi refleksijos komentarai, aiškinantys pateiktos medžiagos pasirinkimą; 3) *reflektyvusis aplankas* – asmeninis tikslingai sudarytas aplankas, kuriame pateikti darbai patvirtina asmeninę pažangą ir pasiekimus; pateikta medžiaga siekiama įrodyti atitikimą tam tikrus kriterijus; 4) *asmeninės raidos aplankas* – aplankas, pagrįstas asmens savi-įvertinimu ir refleksija apie savo paties profesinį augimą per tam tikrą laiką.

Kuriant aplanką, tinkamą neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimams vertinti universitetinėse studijose, atsižvelgėme į keletą esminių aspektų:

1. *Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimo principus:*

- universitete gali būti vertinamas ir pripažįstamas bet kurioje aplinkoje vykęs mokymasis;
- gali būti pripažinti tik mokymosi pasiekimai, bet ne kandidatų patirtis;
- būtini įrodymai, grindžiantys tokio tipo mokymąsi;
- gali būti pripažinti tik tokio lygio mokymosi pasiekimai, kurie atitinka akademiniams pasiekimams keliamus reikalavimus.

2. *Pagrindinį aplanko tikslą* – pateikti įrodymus apie neakademinėje aplinkoje įgytus mokymosi pasiekimus siekiant akademinių kreditų universitete.

3. *Mokymosi pasiekimų įrodymų vertinimo aspektus:*

- autentiškumą – nustatoma, ar pateikti įrodymai leidžia teigti, jog juos pateikęs kandidatas iš tiesų yra įgijęs mokymosi pasiekimus, kuriuos tvirtina turįs;
- aktualumą – nustatoma, ar mokymosi pasiekimai yra aktualūs;
- reikšmingumą – nustatoma, ar pateikti įrodymai atitinka standartą, kategoriją ar lygį, kurio pripažinimo siekiama;
- pakankamumą – įvertinama, ar kandidatas turi pakankamai patirties srityje,

kurioje siekiama mokymosi pasiekimų pripažinimo;

- įvairovę – įvertinama, ar kandidatas yra naudojęs mokymosi pasiekimus įvairiose situacijose ir aplinkoje (O'Grady, cituota Bjornavold 1997: 60).

Užsienio šalių universitetų, atliekančių neformaliojo ir savaiminio ar patirtinio mokymosi pasiekimų vertinimą, praktika rodo, kad yra numatoma, kokia forma – laisva ar struktūrinė – parengiamas kandidato mokymosi pasiekimų aplankas. Mūsų sukurtam neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų aplankui keliami reikalavimai struktūrai, turiniui, aplanko kalbos stiliui ir kt. Sprendimas dėl struktūrinio aplanko priimtas įvertinus tokio aplanko privalumus kandidato ir vertintojo eksperto požiūriu. Pirmą, rengiant dokumentą, turintį aiškią struktūrą, kandidatui lengviau pasiręsti vertinimui, t. y. susipažinus su aplankui keliamais reikalavimais, kandidatui suteikiama galimybė identifikuoti ir aprašyti įgytus mokymosi pasiekimus nuosekliai, tam tikrais etapais. Be to, struktūra padės išvengti faktų kartojimosi, duomenų pateikimo painiavos, nenuoseklumo aprašant mokymosi patirtį ir pan. Antra, tuo atveju, kai aplankas turi aiškiai nustatytą struktūrą, vertintojas ekspertas efektyviau (ypač svarbu kalbant apie laiko sąnaudas) išanalizuos ir įvertins aplanke pateiktus mokymosi pasiekimus ir nustatys jų lygio atitikimą ar neatitikimą siekiamų akademinių kreditų atžvilgiu.

Toliau pateikiamas neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų aplankas, kuriame yra reikalavimai aplanko struktūrai, jos dalims ir aplanko kalbos stiliui.

Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų aplankas yra penkių dalių dokumentas, kurio apimtis priklauso nuo akademinių kreditų, į kuriuos pretenduoja kandidatas, skaičiaus, ir būna nuo 40 iki 80 puslapių. Visi aplanke pateikiami puslapiai numeruojami.

Mokymosi pasiekimų aplanką sudaro šie **struktūriniai elementai:**

- 1) titulinis puslapis,
- 2) turinys,
- 3) išplėstinis CV,

- 4) refleksija,
- 5) priedai.

Reikalavimai aplanko dalims

1. Tituliniame puslapyje kandidatas pateikia šią informaciją:

- 1) universitetas,
- 2) fakultetas,
- 3) specialybė,
- 4) kursas (pateikiamas kurso, iš kurio siekiama gauti akademinį kreditą, pavadinimas; ši informacija aplanko sudarytojiui prieinama universiteto tinklalapyje),
- 5) kandidato vardas, pavardė,
- 6) data.

2. Turinyje dokumentuojama mokymosi aplinka, kurioje įgyti mokymosi pasiekimai atitinka tradiciniu būdu studijuojančiųjų mokymosi pasiekimams keliamus reikalavimus:

1. Neformaliojo mokymosi pasiekimų pagrindimas; šiame aplanko skyriuje pateikiami trečiosios šalies dokumentai, liudijantys, kad juos pateikęs asmuo turi mokymosi laimėjimų, atitinkančių akademinį kreditų reikalavimus.
2. Savaiminio mokymosi pasiekimų pagrindimas; pateikiamas išsamus savaiminio mokymosi pasiekimų aprašymas, nurodant tiesiogines sąsajas su konkrečiais kreditais siejamų kompetencijų įgijimu; pateiktini savarankiškai studijuotos literatūros sąrašai.

3. Išplėstinis CV – gyvenimo aprašymas, grindžiantis mokymosi pasiekimų raidą; šioje aplanko dalyje pateikiama išsamus visų mokymosi aplinkos pasiekimų aprašymas; informacija apie tuos mokymosi pasiekimus, kurie tiesiogiai susiję su akademiais kreditais; nurodoma, kurioje mokymosi aplinkoje įgytos žinios ir įgūdžiai atitinka akademinį kreditų reikalavimus.

Reikalavimai išplėstiniam CV

Išplėstinio CV tikslas yra išanalizuoti savo darbinę veiklą ir mokymosi įvairioje aplinkoje atvejus akcentuojant tai, ką kandidatas asmeniškai įvardytų kaip svarbiausius veiklos etapus, **tiesiogiai susijusius su pasiekimais, už kuriuos**

siekiama akademinį kreditą, bet ne apskritai kaip svarbiausius savo gyvenimo veiklos etapus. Kadangi informacijos tikslumas pateikiant savo pasiekimus išplėstiniame CV yra vienas iš lemiamų veiksmų atliekant įvairioje aplinkoje vykusio mokymosi vertinimą, išryškėja informacijai pateikti keliamo aiškumo kriterijaus svarba. Vienas iš būdų, padedantis kandidatui sutvarkyti aplanką pateikiamą informaciją, yra ją pateikti tam tikra tvarka, aiškiai ir suprantamai. Kaip pavyzdį pateikiame Carter taksonomiją (Carter 1985), kuria pasinaudojęs kandidatas gali suklasifikuoti neakademinėje mokymosi aplinkoje įgytus mokymosi pasiekimus ir išsamiai juos aprašyti. Remiantis Carter taksonomija, mokymosi pasiekimai skirstomi į tris kategorijas: 1) asmeninės savybės, arba būsenos; 2) įgūdžiai, arba veikimas; 3) žinios, arba žinojimas (1 lentelė). Atsižvelgdami į profesijos standartus, kandidatai gali papildyti šią taksonomiją pateikdami informaciją apie įgytus gebėjimus ar bendrąsias bei specialiąsias kompetencijas.

Aprašant *mokymosi darbo aplinkoje pasiekimus*, išsamiai aprašomos tik tos pareigybės ir turėta arba turima atsakomybė, kuri prisidėjo prie mokymosi pasiekimų įgijimo; pateikiama išsami informacija apie suteiktus pažymėjimus, diplomus ar pan. dokumentus, patvirtinančius vykusį mokymąsi. Kandidatui naudojantis Carter taksonomija, aprašoma, kas tiksliai buvo išmokta, lavinta ar įgyta trijose – asmeninių savybių, įgūdžių ir žinių – kategorijose.

Aprašant *pasiekimus mokantis neformaliojo būdu*, pateikiama konkreti informacija apie įvairius mokymosi būdus (seminarus, mokymus, stažuotes, kursus ir pan.); suteiktus pažymėjimus, diplomus ar kt. dokumentus, patvirtinančius mokymąsi; aprašoma, kas tiksliai buvo išmokta ar įgyta trijose – asmeninių savybių, įgūdžių ir žinių – kategorijose.

Pateikiant *pasiekimus mokantis savaiminiu būdu*, nuodugniai aprašomos mokymosi sritys; pridedami perskaitytos ir išanalizuotos literatūros sąrašai; tiksliai aprašoma, kas buvo išmokta ar įgyta – asmeninių savybių, įgūdžių ir žinių – kategorijose.

1 lentelė. Mokymosi pasiekimų taksonomija

Asmeninės savybės	Protinės charakteristikos	Požiūriai ir vertybės	Asmenybės bruožai	Dvasios savybės	Būsena
	Atvirumas Kūrybiškumas Vaizduotė	Daiktai Savasis ego Žmonės Grupės Idėjos	Principingumas Iniciatyvumas Stropumas Emocingumas Prisitaikymas	Supratimas Atsakas	
Igūdis	Protiniai igūdžiai	Informaciniai igūdžiai	Veiklos igūdžiai	Socialiniai igūdžiai	Veikimas
	Organizavimas Analizė Vertinimas Sintezė	Gavimas Informacijos užrašymas Įsiminimas Perdavimas	Fizinė veikla Sprendimų priėmimas Problemos sprendimas	Bendradarbiavimas Lyderystė Derybos ir įtikinimas Pokalbis	
Žinios	Faktinės žinios		Patirties žinios		Žinojimas
	Faktai Struktūros Procedūros Konceptijos Principai		Patirtis Internalizavimas Apibendrinimas Abstrakcija		

4. Refleksija – aplanko skyrius, vertintojų ekspertų komisijai suteikiantis itin vertingos informacijos apie kandidato minties brandumą ir kritinį mąstymą. Jame pateikiama **išsami kandidato mokymosi pasiekimų apžvalga**, paremta mokymosi savianalize, siejančia kandidato darbo patirtį su mokymosi patirties refleksija ir mokymosi savi-įvertinimu. Šiame aplanko skyriuje gali būti pateikiama įvairių besimokančių refleksijos pavyzdžių (savianalizė, savo mokymosi patirties įvertinimas, t. y. kritinė pasiekimų analizė; mokymosi problemų identifikavimas ir jų sprendimų priėmimas) bei mokymosi projektavimo pavyzdžių.

Atsižvelgiant į universiteto sprendimą, gali būti rašoma pastarųjų 3 ar 5 kalendorinių metų refleksija. Tuo atveju, kai kandidatas yra bedarbis, darbo aplinkoje įgytiems pasiekimams aprašyti pateikiami pasiekimai, įgyti per pastaruosius 3 ar 5 metus, kai kandidatas turėjo darbą.

5. Priedai – tikslingai atrinkti įvairūs dokumentai – pažymėjimai, sertifikatai, rekomendaciniai laiškeliai ir pan., įrodantys, kad juos pateikęs asmuo turi ne tam tikrą patirties metų skaičių, bet mokymosi pasiekimų, atitinkančių akademinio kredito reikalavimus. Prieduose pateikiami visi išplėstiniame CV paminėti dokumentai, pavyzdžiui:

- *Pažymėjimai – kursų, seminarų baigimo pažymėjimai*, kuriais nėra suteikiama nacionaliniu mastu pripažįstama kvalifikacija (galima pridėti ir mokymosi programas, kurios atspindi per kursus įgytus pasiekimus).
- *Diplomai*, sertifikatai, įrodantys kandidato tam tikros srities pasiekimus.
- *Rekomendaciniai laiškeliai*, įrodantys, kad juos pateikęs asmuo turi ne tam tikrą patirties metų skaičių, bet kompetencijų, kurios gali būti pripažintos kaip pakankamos siekiant akademinį kreditą

ar mokymosi pasiekimų pripažinimo stojant į universitetą.

- *Pažymos iš darbovietės arba iš praktikos atlikimo vietos.*
- *Dalyvavimą stažuotėse pagrindžiantys dokumentai.*
- *Pareiginės instrukcijos.*
- *Publikacijos, straipsniai ir pan.*
- *Garso ar vaizdo medžiaga* (pateikiama tik tais atvejais, kai pateikiami tam tikri specifiniai su užduočių atlikimu susiję mokymosi pasiekimai).
- *Elektroniniai dokumentai* (CD, CD-ROM, DVD, HD-ROM).

Reikalavimai aplanko kalbai

Greta reikalavimų, keliamų neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų aplanko struktūrai, ne mažiau svarbus reikalavimas, keliamas aplanke pateikiamų mokymosi pasiekimų aprašymo kalbos stiliui. Kadangi neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimo ir pripažinimo procese kandidato parengtas aplanas yra svarbiausias dokumentas, kuriuo siekiama įrodyti, jog kandidato pasiekimai atitinka akademinis reikalavimus, kandidato įrodymų aprašymas turi būti pateiktas *akademinių kalbos stiliumi*, pasitelkiant konkrečiam studijų dalykui būdingą terminiją, laikantis tokio pobūdžio rašto darbams nustatytų kalbos kultūros reikalavimų.

Apibendrinant pasakytina, kad aplanko rengimo procesas imlus laikui, tačiau tinkamai parengtas aplanas – svarbus žingsnis siekiant neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimams universitete formaliai įteisinti.

Empirinis tyrimas ir jo rezultatai

Siekiant išbandyti mokymosi pasiekimų aplanką, buvo organizuoti eksperimentiniai kursai „*E-aplankas vertinant mokymąsi neformaliojo ir savaiminio būdu*“. Suaugusieji, įgiję neformaliojo ir savaiminio mokymosi psichologijos, vadybos, socialinio darbo ir užsienio kalbų pasiekimų, buvo mokyti, kaip juos identifikuoti,

suklasifikuoti ir aprašyti. Remiantis Mykolo Romerio universiteto studijų programomis, buvo parengti eksperimentiniai keturių studijų dalykų (psichologijos, strateginio valdymo, socialinio darbo ir užsienio kalbos) moduliai ir pavyzdiniai aplanakai „E-aplankas – neformaliojo ir savaiminio būdu įgytų žinių ir įgūdžių registras“, kurie buvo pristatyti tikslinėms grupėms. Toliau pateikiame empirinio tyrimo, skirto aplanko metodo eksperimentinių kursų naudingumo analizei nustatyti, rezultatus.

Tyrimo organizavimas ir dalyviai

Eksperimentiniai kursai įvyko Mykolo Romerio universitete 2007 m. spalio mėnesį dviem etapais. Kursų dalyviai ($n = 80$) – suaugusieji iš Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių bei kitų (Panevėžio, Utenos, Telšių, Tauragės) regionų, įgiję neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų psichologijos, vadybos socialinio darbo ir užsienio kalbų srityse. Pirmajame etape kursų dalyviai (suskirstyti į 8 grupes pagal pasirinktą modulį) dalyvavo Mykolo Romerio universitete surengtuose seminaruose. Kiekvienai grupei buvo skiriama po 12 akademinį valandų. Antrajame etape vyko suaugusiųjų konsultavimas elektroninio ryšio priemonėmis (elektroniniu paštu) ir kiekvienai grupei skiriama po 20 akademinį valandų. Konsultacijų metu kursų dėstytojai išanalizavo kursų dalyvių parengtus neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų aplanus ir suteikė jiems grįžtamojo ryšio informaciją apie aprašytų pasiekimų atitikimą universitete keliamus reikalavimus siekiant akademinį kreditą pagal konkretų studijų dalyką. Šiame straipsnyje pateikiami empirinio tyrimo, skirto aplanko metodo eksperimentinių kursų naudingumui nustatyti, rezultatai.

Siekiant nustatyti eksperimentinių kursų naudingumą mokymų dalyvių požiūriu, išanalizuota 70 grįžtamojo ryšio klausimynų (iš 80 kursų dalyviams pateiktų grįžtamojo ryšio klausimynų gauti 75, iš jų 5 klausimynai pripažinti tyrimui netinkami). Toliau pateikiami

respondentų atsakymų į klausimą „Kas šiuose kursuose buvo naudingiausia ir kodėl?“ bei papildomų komentarų analizės kokybinio tyrimo rezultatai. Tyrimui atlikti pasirinktas turinio analizės (content analysis) metodas; šio metodo pasirinkimą lėmė jo suteikiama galimybė nustatyti naudingumo kategorijas ir išskirti jų veiksnius.

Rezultatai

Išanalizavus 70 mokymų dalyvių nuomonę eksperimentinių mokymų „E-aplankas vertinant mokymąsi neformaliojoje ir savaiminio būdu“ naudingumo aspektu, nustatytos keturios kursų naudingumo kategorijos: (1) kursų metu įgytos žinios ir lavinti gebėjimai; (2) gauta informacija; (3) įgyta metakognityvinių strategijų naudojimo patirtis; (4) praktiniai kursų naudingumo aspektai. Pasinaudojus pasikartojančių atsakymų technika, išskirta 12 kursų naudingumą lėmusių veiksmų, kurie buvo suskirstyti pagal kategorijas (2 lentelė); atlikus naudingumą lėmusių veiksmų analizę, išskirtos juos suformuojančios veiksmų grupės.

Pabrėžtina, jog tyrimo metu atsižvelgta į visus kursų dalyvių pateiktus kursų naudingumo aspektus. Kadangi dauguma respondentų

nurodė daugiau nei vieną kursų naudingumo aspektą, empirinio tyrimo rezultatai atspindi integruotus duomenis.

Nustatyta, kad kursų dalyviai eksperimentinių kursų naudingumą labiausiai sieja su 1) **jų metu įgytomis žiniomis ir lavintais gebėjimais**, iš kurių dalyvių požiūriu buvo svarbiausia:

E-aplankas (aplankas):

- 1.1. žinios apie mokymosi pasiekimų aplanką;
- 1.2. žinios apie aplanko rengimo metodiką;
- 1.3. įgytas gebėjimas parengti savo mokymosi pasiekimų aplanką.

Refleksija:

- 1.4. kursų metu įgytas ir (arba) lavintas gebėjimas reflektuoti;
- 1.5. žinios apie refleksiją.

Išplėstinis CV:

- 1.6. žinios apie išplėstinio CV parengimą;
- 1.7. įgytas gebėjimas parengti savo išplėstinį CV.

Toliau pateikiamos ištraukos iš respondentų atsakymų, iliustruojančių anksčiau pateiktas naudingumo kategorijas ir veiksmų grupes. Tikslinių-eksperimentinių grupių dalyviai teigia, kad *naudingiausia buvo: „Žinios apie mokymosi aplanko parengimą“ (55 metų respondentė);*

2 lentelė. Kursų naudingumo kategorijos ir veiksniai

Naudingumo kategorija	Naudingumo veiksniai
1. Įgytos žinios ir lavinti gebėjimai	1.1. e-aplankas (aplankas)
	1.2. refleksija
	1.3. išplėstinis CV
2. Gauta informacija	2.1. mokymosi būdai
	2.2. naujos galimybės
	2.3. mokymosi pasiekimų aplankas
3. Metakognityvinių strategijų naudojimas	3.1. mokymosi analizė
	3.2. sprendimų priėmimas
	3.3. kritinis mąstymas
	3.4. mokymosi vertinimas
4. Praktiniai kursų aspektai	4.1. kursų metu gauta medžiaga
	4.2. pavyzdžiai

„<...> aplanko rengimo metodika. Todėl, kad išmokau parašyti išsamų CV, refleksiją <...> (40 metų respondentė);

„Gebėjimas parengti aplanką, nes tai pagrindas siekiant įteisinti savo žinias, įgūdžius ir gauti už tai įvertinimą“ (43 metų respondentė);

„<...> naudingiausia buvo išmokyti refleksavimo“ (51 metų respondentė).

2. Tikslinių grupių dalyviai mokymus taip pat įvardijo kaip **labai naudingus ir naudingus dėl jų metu gautos informacijos** apie įvairius mokymosi būdus – formalųjį, neformalųjį ir savaiminį; apie naujas galimybes įgyti aukštąjį išsilavinimą per trumpesnę laiką; apie galimybes formalizuoti neformalųjį mokymąsi ir akademinių kreditų suteikimą už tokio mokymosi pasiekimus; apie tai, kas yra mokymosi pasiekimų aplankas. Toliau pateikiamos ištraukos iš respondentų atsakymų:

„Naudinga buvo informacija apie savaiminio mokymosi būdą įgytų žinių ir įgūdžių akreditavimo ir įvertinimo procesą“ (amžiaus nenurodžiusi respondentė);

„Sužinojau, kaip neformaliuotu būdu galima įgyti pageidaujamų pasirinkto dalyko kreditų ir juos formalizuoti“ (42 metų respondentė);

„Mokydami sužinojau vertingos informacijos, kurios nežinojau anksčiau, ir manau, [kad] gauta informacija gali būti vertinga ateityje“ (37 metų respondentas).

3. Ne mažiau svarbus mokymų naudingumo aspektas, kurį tikslinių grupių dalyviai sieja su **įgyta metakognityvinių strategijų naudojimo patirtimi**. Tyrimu siekta nustatyti, kokių metakognityvinių strategijų raiška buvo skatinama mokantis kursuose. Panaudojus pasikartojančių atsakymų techniką ir išanalizavus pateiktus atsakymus į atvirą klausimą, nustatyta keturių metakognityvinių strategijų raiška:

Analizės strategija:

„<...> šių kursų metu geriau pažinau save, analizavau savo patirtį <...>“ (20 metų respondentė);

„Susidariau nuomonę, kaip neformaliojo ir savaiminio mokymosi būdu įgytas žinias paversti kreditais <...>“ (35 metų respondentė);

„Mokymų metu sužinojau, kaip <...> sistematinti patirtį <...>“ (amžiaus nenurodžiusi respondentė).

Sprendimų priėmimo strategija:

„<...> kursai privertė apsispręsti dėl tolesnio mokymosi <...>“ (46 metų respondentė);

„<...> pateikta medžiaga naudinga apibendrinant <...> savo žinias, sukaupias per visą gyvenimą. Visa tai yra galimybė ir postūmis <...>“ (40 metų respondentas).

Kritinio mąstymo strategija:

„<...> [kursai] privertė mąstyti, prisiminti, atrodyti, ne visai reikšmingą informaciją“ (47 metų respondentė);

„[Kursai buvo] didžiulė parama susivokti esamoje situacijoje“ (35 metų respondentė).

Mokymosi vertinimo strategija:

„<...> Manau, kad, sudaręs tokį aplanką, turėsiu keletą privalumų įvertinti pats save“ (42 metų respondentas);

„Naudingiausia buvo <...> įvertinti savo pasiekimus“ (40 metų respondentė).

4. Išanalizavus respondentų atsakymus į atvirą klausimą ir papildomus komentarus, nustatyta, kad **praktiniai kursų aspektai** (gauta medžiaga, pavyzdinis e-aplankas ir išplėstinio CV pavyzdžiai) buvo **labai naudingi arba naudingi**. Toliau cituojamos ištraukos iš kursų dalyvių atsiliepimų:

„Ypač naudingi buvo praktiniai patarimai ir pavyzdžiai“ (23 metų respondentė);

„Puikiai parengta mokymosi medžiaga, kuri bus labai naudinga rengiant e-aplanką <...>“ (amžiaus nenurodžiusi respondentė);

„<...> literatūros rekomendacijos buvo naudingos“ (53 metų respondentė).

Išanalizavus kursų dalyvių atsakymus ir papildomus komentarus, nustatyta, jog, dalyvių nuomone, Mykolo Romerio universitete vykusių kursų galima įvardyti kaip kursus, kurie naudingi ne tik šiandienai, bet ir ateičiai. Toliau pateikiamos kursų dalyvių atsakymų ištraukos ir papildomi komentarai:

„Džiaugiuosi puikia galimybe įgyti naują kompetenciją, kurią galėsiu pritaikyti dirbdama neuniversitetinio aukštojo mokslo sektoriuje“ (amžiaus nenurodžiusi respondentė);

„Buvo labai įdomi pati projekto idėja, manau, ateityje šis projektas padės daugeliui norinčiųjų“ (35 metų respondentė);

„Tai yra puiki programa žmonėms siekti aukštojo mokslo taupant laiką, finansus. Ji ypač tinka vyresnio amžiaus žmonėms praktikams, kurie dėl vieno ar kitų priežasčių negalėjo jo įgyti“ (50 metų respondentas).

Išvados

Sukūrus neformaliojo ir savaiminio mokymosi aplanką ir išbandžius jį eksperimentiniuose kursuose „E-aplankas vertinant mokymąsi neformaliojo ir savaiminiu būdu“, skirtuose suaugusiųjų neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimams aprašyti, nustatyta:

- 1) mokymosi pasiekimų aplankas – metodas, tinkantis neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimams identifikuoti, klasifikuoti ir aprašyti;
- 2) kursų metu suteiktas žinias apie aplanko struktūrą ir aplanko rengimo metodiką dalyviai įvertino kaip naudingas rengiantis neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimams pripažinti;
- 3) mokymosi pasiekimų aplanko rengimas skatina besimokančiuosius naudoti metakognityvines – mokymosi analizės, sprendimų priėmimo, kritinio mąstymo ir mokymosi vertinimo – strategijas;
- 4) kursų dalyvių požiūriu kursai „E-aplankas vertinant mokymąsi neformaliojo ir savaiminiu būdu“ buvo labai naudingi ar naudingi dėl ypač reikšmingos pridėtinės vertės – pritaikyti įgytą aplanko rengimo kompetenciją ateityje.

Literatūra

Angello, T. 1995. *AAHE Bulletin*. November 1995 [žiūrėta 2007 05 11]. Prieiga per internetą: <<http://ultibase.rmit.edu.au/Articles/june97/ameri1.htm>>.

Bjornavold, J. 1997. “Assessment of Non-formal Learning: the Quality and Limitations of Methodologies”, *Vocational Training* 12: 52–67.

Boud, D. 2007. “Reframing Assessment as if Learning were Important”, in *Rethinking Assessment in Higher Education: Learning for the Longer Term*, eds. D. Boud, N. Falchikov. London, New York: Routledge.

Burkšaitienė, N. 2007. „Neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimas ir pripažinimas universitetinėse studijose“, *Santalka* 15 (2): 21–31.

Carter, R. 1985. “Taxonomy of Objectives for Professional Educational Studies”, *Studies in Higher Education* 10(2).

Colardyn, D. 2002. *Assessment Based on Competence (ABC): Identifying the Main Principles Underlying Assessment Based on Competence and Taking into Stock of Practices in the European Union*. Report for the CEDEFOP.

Edwards, A.; Knight, P. 1995. “The Assessment of Competence in Higher Education”, in *Assessing Competence in Higher Education*, eds. A. Edwards, P. Knight. London: Kogan Page, 10–24.

Elton, L.; Johnston, B. 2002. *Assessment in Universities: A Critical Review of Research*. York: Learning and Teaching Support Network Generic Centre.

Evans, N. 1992. *Experiential Learning: Its Assessment and Accreditation*. London, New York: Routledge.

Gallacher, J.; Feutre, M. 2003. “Recognising and Accrediting Informal and Non-formal Learning in Higher Education: An Analysis of the Issues Emerging from a Study of France and Scotland”, *European Journal of Education* 38: 71–83.

Klenowski, V. 2003. *Developing Portfolios for Learning and Assessment: Processes and Principals*. London, New York: RoutledgeFalmer.

Knapper, C. K.; Cropley, A. J. 2000. *Lifelong learning in higher education*. 3rd ed. London: Kogan Page.

Kvale, S. 2007. “Contradictions of Assessment for Learning”, in *Rethinking Assessment in Higher Education: Learning for the Long Term*, eds. D. Boud, N. Falchikov. London; New York: Routledge, 57–71.

Laužackas, R.; Teresevičienė, M.; Stasiūnaitienė, E. 2005. *Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokyme*: monografija. Kaunas: VDU.

Nyatanga, L.; Forman, D.; Fox, J. 1998. *Good Practice in the Accreditation of Prior Learning*. London: Cassel.

9 Principles of Good Practice for Assessing Student Learning. 1996. American Association for Higher Education [žiūrėta 2007 05 11]. Prieiga per internetą: <<http://ultibase.rmit.edu.au/Articles/june97/ameri1.htm>>.

Peters, H. 2005. "Contested Discourses: Assessing the Outcomes of Learning from Experience for the Award of Credit in Higher Education", *Assessment and Evaluation in Higher Education* 30(3): 273–285.

Serving Adult Learners in Higher Education: Findings from CAEL's Benchmarking Study. 1999. Council for Adult and Experiential Learning (CAEL).

Smith, K.; Tillema, H. 2003. "Clarifying different types of portfolio use", *Assessment and Evaluation in Higher Education* 28: 625–648.

Šliogerienė, J. 2007. „Neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimo ir pripažinimo gerosios pa-

tirties taikymas Lietuvos sąlygomis“, *Santalka* 15(2): 73–79.

Tamošiūnas, T.; Šutinienė, I.; Filipavičienė, D.; Gu-seva, O. 2005. *Neformaliojo suaugusiųjų švietimo būklė ir gyventojų bei darbdavių požiūris į neformalųjį suaugusiųjų švietimą*: tyrimo ataskaita [žiūrėta 2007 10 11]. Prieiga per internetą: <http://www.civitas.lt/files/Tyrimas_Neformalaus_suaugusiųjų_svietimo_bukle_Ataskaita.pdf>.

Teresevičienė, M.; Burkšaitienė, N. 2003a. „Suaugusiųjų neformaliojo bei savaiminio mokymosi vertinimas ir pripažinimas aukštojo mokslo studijose“, *Pedagogika* 69: 230–237.

Teresevičienė, M.; Burkšaitienė, N.; Gedvilienė, G.; Kaminskienė, E.; Kaminskienė, L.; Zuzevičiūtė, V.; Žemaitaitytė, I. 2003b. „Neformaliojo ir savaiminio mokymosi identifikavimo, vertinimo, pripažinimo tendencijos Europoje ir Lietuvoje“, *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos* 6: 76–93.

Tummons, J. 2007. *Assessing Learning in the Lifelong Learning Sector*. London: Cromwell Press Ltd.

PORTFOLIO IN THE PROCESS OF PREPARATION FOR THE ASSESSMENT AND RECOGNITION OF NON-FORMAL AND INFORMAL LEARNING AT UNIVERSITY: CASE STUDY

Nijolė Burkšaitienė

The issue of assessment and recognition of non-formal and informal learning at the university has recently become an object of heated debates in academic communities in Lithuania. This paper analyses the concept of assessment at tertiary level, discusses the challenges that the assessment and recognition of non-formal and informal learning pose to universities, and proposes the format of portfolio for the assessment of non-formal and informal learning for academic credit. It presents the results of research into the usefulness of portfolio method in the process of adults' preparation for the assessment and recognition of their non-formal learning at the university.

Keywords: assessment and recognition of non-formal and informal learning, portfolio for the assessment of non-formal and informal learning, metacognitive strategies.

Įteikta 2008-02-07; priimta 2008-02-15